

تقریر درس تفسیر ترتیبی از ابتدای قرآن کریم آیت الله اراکی

مقرر	حجت الاسلام قادر بریسم	جلسه	تاریخ	۱۴۰۳ / ۰۷ / ۲۹
عنوان ۱	تفسیر ترتیبی از ابتدای قرآن کریم			
عنوان ۲	مطلب پنجم: استعاذه			
عنوان ۳	اقسام شرور • ۱. شرور اختیاریه ➤ حکمت شرور اختیاریه • ۲. شرور اضطراریه			

الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطیبین الطاهرین

درآمد بحث

درباره استعاذه بحث می کردیم و گفتیم که در آن به جهاتی می پردازیم. جهات ثلاثه ای را بحث کردیم و بحثمان در جهت سوم، یعنی موارد استعاذه بود. گفتیم موارد استعاذه بر دو نوع است:

۱. استعاذه خاصه که در موارد خاصه، وجود دارد؛

۲. استعاذه عامه.

موارد خاصه استعاذه هم بر دو نوع است:

➤ الاستعاذه عند قراءة القرآن؛ آیه کریمه می فرماید: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾؛

➤ استعاذه عند التعرض لوسوسة الشيطان که آیه می فرماید: ﴿وَأَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ * إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ﴾^۱.

نوع دوم، استعاذه عامه است که به حالی، اختصاص ندارد؛ بلکه در همه جا و همه زمان، وارد است؛ ولی این هم، دو

نوع دارد:

➤ استعاذه عامه از شیطان و وساوس شیطانی که در سوره «ناس» آمده:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ * إِلَهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ * الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي

صُدُورِ النَّاسِ * مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾.

➤ استعاذه از مطلق الشرور که در سوره «فلق» آمده:

۱. سوره نحل: ۹۸.

۲. سوره اعراف: ۲۰۰ و ۲۰۱.

﴿يَسْمُرُ اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ * وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ * وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ * وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾.

اقسام «شرور»

به همین مناسبت گفتیم گفتاری مختصر درباره شرور داریم.

شرور (شرها) بر دو قسمند؛

۱. شرور اختیاریه؛

۲. شرور اضطراریه.

۱. شرور اختیاریه

شرور اختیاریه، عبارتند از شروری که با اختیار فاعل مختار، حاصل می شوند. خدای متعال به موجودی، اختیار داد و او می تواند خیر باشد یا شر؛ اما خودش شر را انتخاب می کند و با اختیار خودش تبدیل به شر می شود؛ مثل ابلیس و جنود ابلیس از انس و جن. اینان به اختیار خودشان تبدیل به شر می شوند و مشمول شر اختیاری اند؛ وگرنه خدای متعال در اصل، آنها را شر نیافریده، ولی به آنان اختیار داد و آنها می توانند راه خوب را طی کنند و تبدیل به خیر شوند، یا راه بد را بپیمایند و تبدیل به شر گردند.

حکمت شرور اختیاریه

حکمت در این نوع از شرور اختیاریه، این است که:

۱. هم خود فاعل مختاری که با سوء اختیار خود، شر می گردد و هم دیگرانی که این شر اختیاری می تواند با آنها تعامل کند، شر اختیاری به آنان اختیار می دهد تا به وسیله اش تمییز بین خیر و شر، حاصل شود. خدای متعال این جهان را می آفریند و در این جهان، اختیاری به فاعلین مختار، عنایت می کند و راه را برای آنان می گشاید؛ لذا برخی، اختیار خیر می کنند و برخی اختیار شر. با این اختیارها تمییز بین خوب و بد، حاصل می شود و این یک هدف بسیار والا در عالم خلق به شمار می رود.

ما در جزوه ای که به نام «انسان نخستین» چاپ شده، داستان خلقت آدم و نحوه اغوای آدم به وسیله شیطان را بیان کرده ایم، گفته ایم که اگر این اغواء حاصل نمی شد و خود شیطان، امتحان نمی گردید (چون اول، خود شیطان، امتحان شد) با امتحان شیطان، بین کسی که تظاهر به پرستش خدا و خیر می کرد، با آن کس که حقیقه خیر بود، تمییز حاصل شد که یک تمییز حکیمانه در عالم آفرینش است. اگر داستان آدم نبود، معلوم نمی شد که کدام یک از فرشتگان و همراه با آنان خیر حقیقی اند و کدام، خیر ظاهری است و خیر حقیقی نیست؛ بلکه شری است که خود را در شکل خیر، وانمود کرده. با این امتحان، خود شیطان امتحان شد و با اختبار او مرز بین ملائکه و موجودات خیره با موجود شریر، ظاهر شد.

۲. حکمت دیگر این است که با همین موجود شر، دیگران را امتحان می کند تا باز معلوم بشود که چه کسی یا چه موجودی خیر حقیقی است و چه موجودی خیر حقیقی نیست؛ چه موجودی خود را در مسیر خیر، قرار می دهد و چه موجودی، خود را در مسیر شر. این تمییز در عالم آفرینش، تمییزی بسیار بجا و از حکمت های الهی است. خدای متعال

راه را بر همه، باز کرده است و اینکه یک عده راه خوب را طی کند و یک عده راه بد را، یک هنر بسیار بالا است در عالم آفرینش است که به قول مولوی:

لیکن مباح نیست که من رام یشتی

چنین نیست که همه یکسان باشند و اگر با همه، یکسان برخورد نکرده اند و ایجاد تمییز بین کسی که انتخاب خوب می کند و آن که انتخاب بد می کند، یکی از مهم ترین حکمت های عالم آفرینش، محسوب می شود. در نتیجه این تمییز است که راه رسیدن به کمال برای کسانی که انتخاب خیر می کنند، بازر می گردد؛ چون به دنیا پشت می کنند و به مراتب علیای کمال، دست می یابند؛ از سوی دیگر، راه ثواب برایشان گشوده می شود. برای کسانی هم که انتخاب بد می کنند، راه کج، گشوده می شود و معلوم می گردد که چه حقیقتی دارند؛ یعنی روشن می شود حقیقتشان منفی است؛ راه عقاب برایشان باز می شود و در عالم آفرینش، تمییز بین خیر و شر، حاصل می گردد.

این تمییز بین خیر و شر، و این جدا کردن بین آنچه خیر محض است، از آنچه شر محض است، با حکمت خدایی در عالم خلقت، سازگاری دارد و لذا این، خیر محض می شود؛ هم خیری که به وسیله موجوداتی که خیر را بر می گیرند، خیر محض است و هم کسانی که شر را بر می گیرند و در پی انتخاب بدشان، بین آنان و اهل خیر حقیقی، تمییز حاصل می شود؛ خیر محض است. این تمییز هم خیر محض محسوب می شود؛ لذا نه در آن شر، حقیقه شری وجود دارد و نه در این خیری؛ چون آن شر از خیر حقیقی و واقعی، تمییز داده می شود و لذا عقاب و ثواب بر اساس شایستگی ها تعلق می گیرد و کمال ها بر پایه شایستگی ها به افراد داده می شود.

بحث مفصل داریم در اینکه اصل فیض خدای متعال در عالم وجود، رحمت اوست و برای هر رحمتی راه مزید رحمت یا فضل رحمتی دارد؛ یعنی در کنار هر رحمتی، فضل رحمت وجود دارد و این فضل رحمت به اختیار خود شخص صاحب رحمت، بستگی دارد؛ اگر خوب انتخاب کرد، آن رحمت برایش دائمی می گردد و فضل رحمت به وی داده می شود و اگر بد انتخاب کرد، خودش آن رحمت را تبدیل به قهر می کند. آیه کریمه ای که می فرماید:

﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورَةٍ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ﴾^۱؛

ظاهرش یک سور است اما سوری که تمییز بین خیر و شر می دهد؛ یعنی کسانی که ظهیشان (پشتشان) را به حق کرده اند، از حق و خدای متعال، روی گردانیده اند؛ لذا پشت این سور، قرار می گیرند و کسانی که بعد از فراخوانی حق، به حق، روی آوردند و گفتند: ﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ...﴾^۲ به اقتضای آیه شریفه: ﴿وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾^۳ با روی آوردنشان خود را مستحق ثواب و اجر بزرگ الهی می کنند.

این قسم اول از شرور است که «شرور اختیاریه» نامیده ایم.

۱. سوره حدید: ۱۳.

۲. سوره انعام: ۷۹.

۳. سوره لقمان: ۲۲.

۲. شرور اضطراریه

قسم دوم شرور، «شرور اضطراریه» و بدین معناست که در عالم خلقت، شروری تکوینی به وجود می آیند؛ مثل سیل و زلزله رخ می دهد و یا کسی نابینا و کور یا شل مادرزاد به دنیا می آید یا نقصی مادرزاد دارد. از این شرور به «شرور تکوینی» تعبیر می کنیم و بحث از آن را به جلسه آینده، موکول می کنیم.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين